

Miljenko Cimeša je samostalni savjetnik, stručnjak za strategiju i organizacijski razvoj. Predsjednik je SoL-a Hrvatska (Društva za organizacijsko učenje Hrvatske) te urednik i član uprave portala Quantum21.

Buđenje vjere u drugačiju budućnost

Komentar Miljenka Cimeše

Ovaj članak predstavlja sažetak ključnih ideja knjige PRISUSTVO u kojoj se razvija teorija dubokih promjena. Tijekom posljednjih nekoliko mjeseci rad na uređivanju prijevoda ove knjige ispreplitao se s radom na projektu ODRŽIVOST. Kao što to Autori članka navode, u trenutku potpune posvećenosti nekoj ideji dolazi do nastanka efekta *sinkroniciteta*. U konkretnom slučaju, sinkronicitet se očitovao u vidu niza događanja koji su me doveli do *Izvjješća o društvenom razvoju 2007/2008, Borba protiv klimatskih promjena: Ljudska solidarnost u podijeljenom svijetu*.

U "*Izvjješću*" se konstatira kako su klimatske promjene **presudan izazov društvenom razvoju u 21. stoljeću**. Neuspjeh da se na taj izazov odgovori na primjeren i pravovremen način usporit će, a zatim i preokrenuti međunarodne napore da se smanji siromaštvo. Najsiromašnije zemlje i najranjivije skupine građana tih zemalja bit će prve i najteže pogođene klimatskim promjenama - iako su najmanje pridonijele njihovom nastanku. No, u daljnjoj budućnosti, niti jedna zemlja neće - neovisno o njenom bogatstvu ili moći - biti imuna na učinke klimatskih promjena.

U "*Izvjješću*" se vrlo argumentirano ukazuje na sljedeću dinamiku klimatskih promjena:

1. Sve intenzivnije gospodarske djelatnosti svih suvremenih društava (premda ne u jednakoj mjeri) rezultiraju povećanjem emisije CO₂ u atmosferu,
2. Emisija CO₂, tijekom vremena, dovodi do povećanja njegove koncentracije u atmosferi. Prema podacima iz Izvjješća sadašnja koncentracija CO₂ dosegla je razinu od 380 ppm (parts per million),
3. Povećanje koncentracije CO₂ rezultira, tijekom vremena, povećanjem prosječne dnevne temperature na površini Zemlje. Prema procjenama znanstvenika tijekom zadnjih 150-200 godina prosječna temperatura povećana je za 0,8°C. Procjenjuje se kako bi porast prosječne temperature od 2°C rezultirao dramatičnim ubrzanjem klimatskih promjena, te nastanku nepopravljive

ekološke štete - s nesagledivim posljedicama po društveni razvoj (te, u krajnjoj liniji i opstanak ljudske vrste - v. scenarij "*Globalni rekvijem*")

Porast prosječnih temperatura uvjetuju nastanak suša, poplava i/ili orkanskih vjetrova koji utječu na:

- Narušavanje ekoloških sustava i drastični pad biološke raznolikosti (u članku se navodi procjena prema kojoj po jedna vrsta izumire svakih 9 minuta!),
- Poljoprivredno-prehrambeni sustav,
- Sustav vodoopskrbe (kao i zaštite od poplava),
- Rast razine mora, a samim time i povećanje izloženosti klimatskim katastrofama stanovništva u priobalnim područjima,
- Zdravlje stanovništva (vezano kako uz nastanak novih bolesti - npr. AIDS, tako i ponovno širenje nekih od starih bolesti - npr. malarija).

Najvažnije jest to da ovih pet "*transmisivskih mehanizama*" neće djelovati izolirano. Umjesto toga njihovo će se djelovanje preplitati i nadopunjavati. Uslijed toga će njihova djelovanja na postojeće društvene sustave (gospodarstvo, zdravstvo, transport, sigurnost) izazivati vrlo snažne šokove.

Dosadašnji tijek prikaza izazova klimatskih promjena u svakom od nas budi strahove. Najgori od njih opisan je u scenariju "*Globalni rekvijem*". Da podsjetim, u tom scenariju se razmatra što bi se dogodilo kada bismo počeli uviđati kako ljudska vrsta možda neće prebroditi probleme s kojima se suočava, da možda nećemo razviti održivo društvo. Najgore od svega jest to da se **scenarij "rekvijem" u ljudskoj povijesti već realizirao!** Istina, ne na globalnoj, nego na lokalnoj razini. Jedna od takvih lokalnih zajednica bila je ona na Uskršnjem otočju. Ogromne kamene statue na tom otočju nijemi su svjedoci postojanja nekad snažne civilizacije. Kao što se u "*Izvješću*" navodi, riječ je o civilizaciji koja je propala zbog pretjerane eksploatacije prirodnih resursa.

Konkurencija među suprotstavljenim klanovima dovela je do uništavanja šuma. Nakon toga uslijedila je erozija tla, izumiranje ptičje populacije, te uništenje poljoprivrednog sustava... Signali upozorenja o predstojećoj katastrofi prepoznati su prekasno da bi se izbjeglo ono najgore. Klimatske promjene u 21. stoljeću stvaraju uvjete za ponavljanje ovog scenarija na globalnoj razini.

Ključnim mi se stoga čini pitanje: **Što bi bilo potrebno poduzeti kako bismo izbjegli scenarij "rekvijem" na globalnoj razini?**

Početni korak u promišljanju odgovora na to pitanje predstavljaju postavke Autora da:
1. Društveni sustavi imaju sposobnost učenja i evolucije,
2. Način učenja društvenih sustava ovisi o *razini naše individualne i kolektivne svijesti*.

Prvu razinu svijesti obilježava *preslikavanje* uobičajenog načina razmišljanja, te promatranje svijeta u okvirima poznatih kategorija. Ova razina svijesti je primjerena za rješavanje rutinskih, ponavljajućih problema - ona nam pomaže da ne moramo svaki puta iznova "otkrivati toplu vodu". No, u uvjetima pojave novih izazova ovakav, *kondicionirani* način razmišljanja nam onemogućuje prepoznavanje novih izazova, te primjereno djelovanje. Naime, preslikavanje načina razmišljanja rezultira time da vidimo samo ono što je u skladu s našim uvjerenjima, te ponavljanje starih rješenja. Uslijed toga preslikavanje, u najboljem slučaju, dovodi do poboljšanja u onom što smo oduvijek radili (po logici "*više istog*").

U "*Izvješću*" se navode brojni primjeri djelovanja na razini preslikavanja. Promatranja klimatskih promjena u okvirima starih kategorija, te ponavljanja poznatih rješenja. S tim u svezi ključnom mi se čini konstatacija o tome kako *svijetu ne nedostaju ni financijski resursi niti tehnološke sposobnosti za suočavanje s problemima klimatskih promjena*. Pa ipak, unatoč svemu, vidljiv je *raskorak između veličine i urgentnosti problema* s jedne, te *političke volje za djelovanjem* s druge strane.

Ovakvo ponašanje može se, među ostalim, objasniti utjecajem tradicionalnih postavki prema

kojima su prirodni resursi *zajedničko dobro* koje je, po definiciji, otvoreno i slobodno dostupno svima. Korištenje tog zajedničkog dobra donosi probitke korisniku - bez plaćanja protuvrijednosti. Prema tome - što se to zajedničko dobro više koristi, to su veći (individualni) probici. Posljedično tome korisnici zajedničkog dobra, u želji za povećanjem individualnih probitaka, povećavaju svoje aktivnosti (bilo da je riječ o emisiji CO₂, o sječi zajedničkih šuma, o ispaši na zajedničkim pašnjacima itd.). Problemi nastaju u trenutku kada zbir aktivnosti svih korisnika počinje nadmašivati kapacitet (obnavljanja) zajedničkih dobara. U slučaju klimatskih promjena riječ je o tome da je ukupna emisija CO₂ nadmašila sposobnost planete za njenom apsorpcijom. **U trenutku kada korisnici osjete pad individualnih probitaka oni dodatno intenziviraju svoje aktivnosti.** Intenziviranje njihovih aktivnosti dovodi do bržeg iscrpljivanja zajedničkih dobara. Preokupirani obranom svojih interesa "igrači" ne prepoznaju na vrijeme posljedice svog ponašanja na cjelinu...

Netom naznačena dinamika ponašanja prepoznatljiva je iz primjera iznijetih u "Izvjješću". Primjerice, nacionalni planovi razvoja energetike ukazuju na trend obnavljanja postojeće energetske infrastrukture (s visokim intenzitetom CO₂). To bi trebalo rezultirati **povećanjem njegove emisije za 50%** (za razdoblje 2005. - 2030., na bazi emisije iz 2005.) - **umjesto toliko potrebnog smanjenja za 30%** (na bazi emisije iz 1990.).

Uostalom, ponašanje mnogih aktera u ovoj "tragediji čovječanstva u nastajanju" potvrđuje tezu o djelovanju na razini "*kondicionirane svijesti*". Primjerice, na međunarodnoj razini utvrđeni su ciljevi glede emisije CO₂: smanjivanje emisije za 50% do 2050. g. (u odnosu na razinu iz 1990. godine). Sukladno nejednakom doprinosu nastanku problema utvrđena je obaveza razvijenih zemalja da svoju emisiju smanje za 80%, a zemalja u razvoju za 20%. Nakon tog početnog koraka uslijedilo je određivanje ciljeva na nacionalnim razinama. No, dosadašnja praksa utvrđivanja nacionalnih ciljeva nije ohrabrujuća (u "Izvjješću" se ukazuje na problem *nedovoljno ambiciozno*

postavljenih ciljeva). Naredni primjer odnosi se na to da je davno postavljeni cilj EU glede efikasnosti utroška goriva iznosio 120 g. CO₂/km. Prvobitni rok za ostvarenje tog cilja bila je 2005. g. Uslijed otpora lobija europske automobilske industrije rok je najprije pomaknut za 2010., a zatim na 2012. godinu.

U "Izvjješću" se ukazuje na **važnost ulaganja u istraživanje i razvoj novih tehnologija**. Pritom se navode primjeri, iz ne tako davne povijesti, o tome kako su nacionalne vlade na prijetnje glede sigurnosti odgovarale pokretanjem hrabrih i inovativnih programa istraživanja. Nasuprot tome, u trenutku kada je čovječanstvo suočeno s najvećom prijetnjom u svojoj povijesti, izostale su inicijative za pokretanjem takvih hrabrih i inovativnih programa. Umjesto toga, na području I&R u oblasti energetike vrijedi logika "*business as usual*" (uobičajeno ponašanje). Konkretno, ulaganja u I&R u oblasti energetike u zemljama OECD su danas za 50% niže nego početkom 80-ih godina! Raspodjela tih sredstava je jednako problematična: skoro 50% državnih ulaganja odnosi se na razvoj atomske energije.

Ovi, kao i mnogi drugi primjeri zorno pokazuju kako se borba protiv klimatskih promjena ne može voditi na razini svijesti koju obilježava preslikavanje starih obrazaca razmišljanja i djelovanja. Uostalom, na to se ukazuje i u "Izvjješću" gdje se na nekoliko mjesta navodi kako klimatske promjene zahtijevaju da "*razmišljamo drugačije o našoj ekološkoj međuovisnosti, o socijalnoj pravdi za svjetsku sirotinju, kao i o ljudskim pravima sadašnjih i budućih generacija*". Ostvarivanje promjena razine svijesti moguće je posredstvom pokretanja *procesa učenja* koji omogućuje:

1. Otvaranje uma, razvoj sposobnosti primanja saznanja izvan uobičajenih predrasuda. Značajnu ulogu u ovom procesu imaju institucije poput UNDP, IPCC (Intergovernmental Panel for Climate Change), WWI (World Watch Institute)... koje svojim izvješćima šire naše spoznaje o klimatskim promjenama. No, zbog snage postojećih uvjerenja to neće biti dovoljno. Stoga bi trebalo inicirati

različite druge oblike javno-privatnog partnerstva, javnog dijaloga između predstavnika svih ključnih dionika s ciljem razvoja sposobnosti promatranja "novim očima" (bez predrasuda), te ostvarivanja novih uvida o klimatskim promjenama.

2. Otvaranje srca, razvoj sposobnosti preusmjeravanja pozornosti prema cjelini u cilju razumijevanja strukture sustava koji generira klimatske promjene. Ključno obilježje ove razine jest svijest o tome da mi, svojim načinom razmišljanja i djelovanja, kreiramo te sustave. Drugim riječima, da smo dio problema. Sukladno tome, kao što Autori naglašavaju suočavanje sa klimatskim izazovima zahtijevat će ostvarivanje promjena koje će biti "*duboko osobne i inherentno sustavne*".

- otvaranje volje, razvoj sposobnosti napuštanja starog identiteta, te dopuštanje sudjelovanja u nastajanju novog.

Najvažnija poruka članka "*Buđenje vjere u drugačiju budućnost*" jest to da je **ključ za pretvaranje potencijalno zastrašujuće u stvaralačku budućnost spoznaja da budućnost čovječanstva nije zadata**. Ona ovisi o našim izborima. Na nama je da odlučimo i djelujemo. Vremena za to je sve manje. Da bismo povećali šanse za uspjeh predlažem:

1. Iniciranje osnivanja javno-privatnog partnerstva (alt. konzorcija) za borbu protiv klimatskih promjena (alt. za održivi razvoj). Članovi tog partnerstva bi trebale biti institucije koje su u prethodnom razdoblju pokazale interes za ove teme (npr. potpisnice sporazuma "*Global compact*"). Ključnu ulogu u ovoj inicijativi trebala bi imati državna institucija (koja bi trebala biti "osovina" oko koje bi se okupljale zainteresirane institucije iz gospodarstva i civilnog sektora).

2. Presentiranje "*Izvjješća*" ne kao zaokruženog plana akcija, nego kao (jedne od) podloga za vođenje dijaloga među članicama partnerstva o izazovima klimatskih promjena i održivog razvoja.

3. Pokretanje projekta akcijskog istraživanja. Kao podloga za kreiranje takvog projekta poslužio bi i prijedlog projekta "*Održivost*" SoL-a Hrvatska.